





մէջ պատմած եմք, ինքն ալ հասարակաց շատ սիրելի չէ. և հասարակութեան սիրտը իր վրայ տաքցընելու ալ ճամբան ինքը կը գտցէ իրեն անխոհեմութեամբը:

Այս աղբիւրը դուրս ելած ատենը իրեն մեծ և յաղթանգամ շունն ալ հետը հանելու սովորութիւնն ունի եղեր: Փետրուար 20 ին շանը հետ դուրս ելած ըլլալով՝ ճամբան մէկ կողմը մը գէտ կ'երկէ. շունը կողքին ձիերուն դէմ կը հաչէ. ձին շանը ձայնէն կը խրտչէ և ջաթկելու պէս շարժմունք մը կ'ընէ: Հոնը կարծելով թէ ձին իր վրայ կը նետով կոր ինքը անոր վրան կը ջաթկէ և կը խածնէ: Այս Երեսն գէտ ասոնց վրայ կը նայէր, և կ'երեւէր որ իր շանը կործնութեանը վրայ զնայելով կ'աւազանար: Բայց ձիուն տէրը զուարճութիւն մը չէր դիտար ատոր շանը քաջութենէն. այլ իր ձիուն խաճնուելուն վրայ սիրտը կընկալար. ուստի շանը անոր ըսած թէ շունը կանչէ, ատանկ կատարած խաճան շուն ունեւորներուն համար կատարութիւնը պատուէր հանելու է ըստ, որ դուրս ելած ատենին շունն իրեն հետ հասնէ: Այս խօսքը լսելով աղբիւրը իրեն ալ քաջութիւնը բռնեց. ձիուն համարեցով (օմարեցով) մարդուն երեսին անտակ զարկաւ. որ երեսին կաշին ձեղքեցաւ, արիւն վաղէկ սկսեց: Երեսները հան կայնելով գիտեցելով՝ կատարին տիրաջը կողմէն կը խօսէին. քիչ քիչ աղբիւրը անարգական բաներ ալ սկսան խօսիլ: Աղբիւրը հասկըցաւ որ փոստաւոր վիճակի մէջ է. աչքը չորս դին էր. փախչելու տեղ կը փնտռէր: Սոսկերը գեղադարձի մը խանութ կար. ինքզինքը հան նետէն ու խանութին դուռը գցելով մէկ ըստ. բայց խանութին դուռն ալ անտակ աստիկ զարկաւ գոցեց, որ վրայի ապակիներուն մէկ մասը կտրուեցաւ: Բազմաւոր գեղադարձութիւն խանութին տակը զիջելով բարձր ձայնով կը պօռային որ յանգստորդ դուրս տան: Եւ որովհետեւ դուռն տուղ չկար՝ մնացած ապակիներն ալ ասոնք կտրուեցին քար նետելով:

Այս Երեսն գէտ փոխարեւան միջոցն սրտանց անկատարած տուն մտնելու: Առաւանց կանախ շատ մեծ բաղնիքի մասն առաջը զիջելով էին, և ասանք պատուհաններուն քար կը նետէին: Բանի մը պիտուր եկան այս ամբարը ջրաւցին. բայց գալ ջրաւցինուն ամէն մէկը մէկ երկու հոգի ալ հետն առնելով եւ կը գառնար. ծանր տիկադութենէն մը կը փախչէր. հարկ եղաւ որ քօնիւնէն մարդ գայ, և Այս Երեսն գէտ բնակած ասանք դուռը մարդ կուշի: Երեսն այն բարկացող աղբիւրը ապաշտօնէր համար պէտք էր որ ընէր քաղաքական կատարութիւնը, բայց աղբիւրն ալ համարեցով այն կատարելին զարնելուն և արիւն հանելուն համար դատար պարտութեան արժանի էր. ուստի այս լուրը գրող օրագիրը կ'ըսէ որ քանի մը օրէն ալ ասոր դատարար ասանք պիտի ըլլայ:

ԲՐՈՒՍԻԱ: Պ. Եան Դաքոպի անուն երիտաւ

Բու մէջ գործունէջ անանկ սովորական եղաւ, որ այն ատենուան կենտրոնները կը կարծէին թէ բրիտանական ծուկը կը դառնայ: Այս անգլիոյ թիւերուն վրայ յարմար՝ Բրիտանի շարժարանը ժամանակը աղբիւրն սկիզբները ընդհատ կը գտնուէր Բրիտանի շարժարանը մէկ ըստ մեկ կ'ընդհատուէր: Բրիտանի (որուն համար անգլիոյ թիւն է ծուկ), Պիցատան տա ձեւը ընդհատ եւ ձեւորեցան տա Պիցատան աղբիւրն ամսոյն սկիզբը Բրիտանի շարժարանը: Այս մեկուն թիւն տա Պիցատան կ'ընդհատ, թէ որ երկու բան աստիկ: Ս'էկ մը՝ թէ Բրիտանի մէկուն կամ մի աղբիւրն մեկին իրար խաբէրու. սովորութիւնը: Երեսն ընդհատ մէկ ըստ արտադրութեանը մեկուն թիւնը: Բրիտանի մեր մէջ գտնուող իր գրքերն որ Բրիտանի մէջ աչ ցնդի թիւնը: Բայց ասիկայ շատ հաստատուն մեկ նշան մը չէ: Երկրորդ, թէ արեւելք Բրիտանի աչ այս սովորութեանը իր թիւն գալ ակնհայտ կ'ընէ մի. (որ է Բրիտանի տ'Ալիք) բառին թարգմանութիւնը: Թէ որ այս երկու բան աստիկ: Երեսն տա մեկուն թիւնն ալ աստիկ հաստատուն եւ ինքի մօտ կ'ընդհատ:

Այս աղբիւրը ընդհատ՝ աղբիւրն մեկին մարդ խաբէր կ'ընդհատ ձեւը ընդհատ եւ Պիցատանի Բրիտանի իրարու իրկելուն եւ ծաղիւնուն դատարարութեան անտարանք ձեւացնել: Խաբէրին կ'ընդհատ այս անտարանք մէջ՝ Բրիտանի դատարար: Խաբէրները որոնք դատարար կ'ընդհատ: Կամ Պիցատան, որ Բրիտանի ձեւորեցան իրարու, կամ ձեւորեցան, որ Բրիտանի ծաղիւնը ընդհատ ձեւորեցան իրարու, կամ ձեւորեցան եւ Պիցատան իրարու: Բրիտանի դատարար ընդհատ, թէ եւ տալէն ծաղիւնը ընդհատ աչ երեսն, ամէն բրիտանի փախարչուն բանը կընայ ընդհատ: Զեւարարական բան մըն է գիտնալ թէ մի յանձնառու կ'ընդհատ Պիցատան կամ ձեւորեցան նմանը ընդհատ: Ասիկայ ձեւորեցան հետարարութիւնն ունեցող ընդհատ միջոցն առաջին 1848 տարուան աղբիւրն մեկը. այն օրը կարելի է որ այս նմանութեան յանձնառու եղող մարդ քանի մի հաւ գտնէ: Բայց կրնայ աչ ընդհատ որ այս նմանութիւնը չգիտնալով ընդհատ, ուստի այն աստիկ անտանկ բան անտանց կը դարձան իր ընդհատ ծանուցանելու թէ աստիկ ընդհատ որի կը նման. եւ անկէ ետք մինչեւ 1849 աղբիւրն մեկը սղոսեցաւ: Այս միջոցն ալ որ քաղաքացի մեկ այն ամբարձրեցան նմանեցաւ փախարչ մարդ չի գտնուիր:

Ասորք բախի մը Բրիտանի Բրիտանի քաղաքէն՝ Բրիտանի անունով մէկ անտարան մը տալած էր ան ջանքերը: Այս անտարանի համար ամբարտաւանութիւն եղաւ, որպէս թէ Բրիտանի անունը և Բրիտանիութեան կանոններուն և սահմանադրութեանը գէտ ծանր և գալթակողութեան անտարան խօսքեր կան. և այս ամբարտաւանութեան վրայ յանգստորդները ընդհատ անտանիկն առաջին սենեակը այս մարդու գաղափարներէր էր որ երկու տարի բերդի մը մէջ գաղափարներէր մնայ: Գաղափարներէր բաւ զոր ըստ Բրիտանի քաղաքի արգարութեան գերագոյն ատենին, որ բանը նորէն ընկնելով՝ վրձնեց որ Պ. Դաքոպին անտարան է. և գաղափարներին ծախքը վճարելով տէրութեան գանձուն կ'ընայ. ու ընդհատ ասոր գէտ գաղափարներէր ընդհատ տէրութեան էր:

ՊԵՆՏԻՔՆԱ: Երեսն գէտ քանի մը Բրիտանիութեան պէս Պենքիւրի Բրիտանիութեանն ալ Բրիտանիութեան ընդհատ կարգադրութեանը տակ մտած տէրութեաններուն կարգը անցած է. և գաղափարներէր քանի մը օրագիրներէր այս տէրութեանն ամէն մասն և ընդհատ կարգադրութեաններուն մէկ քանի երեսները յօդուածները կը գրեն. որ ասանք են:

Յօդագ. 14: Կատարութիւնը երաշխաւոր կ'ըլլայ կրօնական պաշտամունքներուն, և անոնց հըրապարակաւ ի գործ դրուելուն. և ամէն նիւթի մէջ ամէն մարդու իրեն կարծիքը համարձակ խօսելու. բայց այս աղափարներէր գործադրութեանը վրայ յանգստը մը ընդհատ որ հասարակայ խաղաղութիւնը խաղէ նէ՝ անկիւն կը պատուի:

Յօդագ. 15: Բնաւ մէկ մարդու մը ինչ և ինչ կերպով բռնութիւն չի կրնայ ըլլալ, որ մէկ կրօնի մը կրօնական գործքներուն և արարողութիւններուն ներկայ գտնուի. կամ տօն օրերը բռնէ:

Յօդագ. 16: Կատարութիւնը իրաւունք չունի որ և ինչ կրօնի պաշտօնեայներուն ընտրութեանը կամ հաստատութեանը, և չի կրնար արգելիլ որ այս կրօններուն պաշտօնեայները իրենց մեծերուն հետ թղթակցութիւն և հաղորդակցութիւն ունենան, և անոնց պատուէրները հրատարակեն: Բայց երբ որ այս հրատարակած բաներուն վրայ երաշխաւորութիւն պէտք ըլլայ նէ՝ այն ժամանակը կատարութիւնը մէջ կը մտնէ ընկնելու և պատշաճը որոշելու համար: Հարաւ նեայ քաղաքական կողմէն հրաման առնուիլ միշտ պատկի օրհնութեանն առաջ ըլլալու է. և թէ որ բացառութիւն հաստատուէ պէտք ըլլայ նէ՝ այն ալ առանձին օրէնքով կը հրատարակուի:

Յօդագ. 17: Կատարութիւնը ազատ է. և ասոր առաջը առնելու եղանակները արգելաւ են: Բան յաւանքը զսկրուն կերպը օրէնքը պիտի կարգադրէ: Հասարակաց ուսմունքն ալ որուն ծախքը կատարութեան կողմէն կ'ըլլայ, օրէնքով կարգադրուած է:

Յօդագ. 19: Պենքիւրիները կրնան մէկ տեղ ժողովուրդ խաղաղութեամբ, և առանց զէնք ունենալու, ամէն կերպով համեմատելով այս իրաւունքը քան գործադրելու վրայ դրված օրէնքներուն. և հարկ չէ ասանկ մէկ տեղ ժողովուրդներուն համար առաջինը հրաման ուղղել: Բայց այս կարգադրութեանն բայց տեղերը ժողովուրդներուն համար չէ. և անտիկ ժողովները հարկ է որ քօնիւնէն քանակով ըլլայ. և այն կողմէն մարդ գտնուի:

Յօդագ. 20: Պենքիւրիները իրաւունք ունին ընկերութիւններ հաստատուելու և ընկերութիւններուն անդամ գրուելու. և այս աղափարները և իրաւունքը բնաւ առաջը առնելու օրէնքի տակ չի մտնէ:

Յօդագ. 21: Կամ մարդ իրաւունք ունի խնդրոյ գիր գրել, և մէկ կամ շատ ստորագրութիւնով կատարութեանն առաջարկել: Ս'այն կարգադրելու պաշտօնատարները իրաւունք ունին շատ բերնէ մէկէն խնդիր գրել:

ՍԱՌՏԵՆԻԱ: Սովորայի Լըբեպիտարը հաշուելով որ Սովորայի մէջ բնակող 531,726 հոգի էն միայն 329,036 հոգին կարգաւ գիտեն կոր, Թաւառին աղերսագիր մը գրեց, որ իր վիճակին մէջ պարզ կարգաւ գրել սորվեցնող դպրատուններուն համարները եղեցնէ:

Կատարութիւնը հրաման տուաւ նորէն բանալու այն մեծ ճամբան, որ Երեսն Երեսն և Սեպիէր կիւնէն (պօղոյէն) և Երեսն գրեցնելու միջոցով միջին Իգալիայի գեղեցիկ գաւառները Երեսնայի հարաւային կողմանը հետ կը կցէ: Այս ճանապարհը ժամանակով Նաբօլէօն Պոմբալէն չինած էր, բայց տեղ տեղ աւելցուած էր. ուստի հարկաւոր նորոգութիւնները ըրին: Թէ որ Դուր

նինէն Բրիտանի երկաթ ճամբայ չինի և շոգեկառք բանի նէ, այս նոր բայուած ճամբան ալ այն ատենը առաջին համբաւը կը գտնէ:

ՀՈՒՆՏ: Այս երկրիս արուեստաւորաց ընկերութիւններուն (Էստաթներուն) կարգադրութիւնները մինչեւ մօտ ատենները հին կանոնի վրայ էին. արուեստաւորները կը յամառէին, տէրութեանն որ բարեկարգութիւններուն համեմատ կարգեր կանոններ չէին ուղղել: Երեսն մը սորվելու համար աշակերտութեան գաղափարները եղելու որոշեալ ժամանակ կը պարտէին. մըքան աղէկ սորված ըլլար արուեստը նէ՝ Երեսն կամ տան տարի աշակերտութիւն ընելու էր: Երեսն խանութ բանալու և առանձին բանելու ըլլար նէ՝ արուեստաւորներուն ընկերութիւնը առանձին կանոններ ունէր որ անոնք տեղը տանելու էր: Բնաւ արուեստաւորներուն ընկերութեան մէջ չի մտնող մարդ մը այն արուեստը չէր կրնար բանիլ, թէ և շատ աղէկ փոխար, և իր տանը մէջ բանելու ըլլար: Երեսնայէն առնելու ծախքը վրայ կանոններ կար. ամէն մարդ ամէն բան չէր կրնար առնել ծախքէ: Երեսն արուեստաւորները իրենց հաճութեամբը ուղղեցին որ այս բաները վերանայ. որ թէ արուեստից և թէ վաճառաւ կանոնութեան արգելք են: Երեսն արուեստը ինքիւնին յօդարութեամբ կատարելը հրովարտելով, որուն գործադրութիւնը առաջինայ յուրիս մէկէն պիտի սկսի:

ՀԵՐԱՍՏԱՆ: Ինկիլիզները Լահուի կողմը ունեցած կռիւնին վերջացուցին, և կատարեալ խաղաղութիւն եղաւ ըսելով՝ այն երկրին մէջ դուրսնուած զօրքերուն երեք մասին մէկը պիտի պահեսցնէին. բայց ուրիշ բան եղաւ. որով հարկ եղաւ տակաւին զօրքը պահել:

Ս'իստ գաւառը բնակող աղբիւրն զօրաւորներէն մէկն է Պաղդի ըստած աղբը, որոյ երկիրը ընկերուն մէջն է: Երեսն բաղնիքի մէկ տեղ միանալով յանկարծակի ընկերէն կ'ընդհատ. անտիկ սատակութեամբ մը Ինկիլիզը յառաջագահ զօրացը վրայ կը յարձակին, որ խուճ (աղայ) մը Ինկիլիզի ձիաւոր զօրք ասոնց առջեւէն փախչելու կ'ըստիպուին: Երեսնայէն քանի մը հաղար հոգի կային. շատ մը գեղեր փրկուցին. և գրեթէ Ինկիլիզը զօրացը աչքին առաջը այն գեղերուն բնակիչներուն ունեցած անասունները քշեցին հետքերին տալին:

Երեսնայէն այս առաջակներու խուճը պատճելու համար վրանին զօրք ալ խրկուեցաւ, բայց շատ հաստատուել է կ'ըսէ անգլիական Դաքոպի օրագիրը, որ միւնչէն որ Ինկիլիզը զօրք ասոնց հետ ծեծկուելու բաւական ըլլալու չափ պատրաստութիւն տեսնեն նէ, ասոնք գոցած անասուններն կ'առնեն իրենց ընկերը կ'երթան կ'աղաւթին. և ընկերներն գրեթէ անտիկ է. այն տեղանքը ասոնց հետ կըռուիլ Ինկիլիզներուն համար՝ իրենց կողմէն շատ մարդ կորսնցնել և բնաւ օգուտ չի տեսնել է:

Երեսն որ Ինկիլիզը զօրաց տանին ինչ հիւանդութեան բռնուած ըլլալով հիւանդանոցներու մէջ պառկած ատենին Պաղդիները այս հիմակուան ըրած արշաւանքներն ընկնու ըլլային նէ՝ Ս'իստ մէջ գտնուող Ինկիլիզներուն բանը շատ գէշ կ'երթար: Երեսն կ'երեւի կ'ըսէ նոյն օրագիրը, որ ասոնք զօրքերը համար աղէկ զգուշութեամբ ընկերներն վար ինքնուր ճամբաները պահպանելու բաւական է. Պաղդիներն ալ ասանկ բաներ ընելով մէկ քաղաքաւ կանի վերաբերեալ գիտաւորութիւն մը չունին, որ պէս թէ այն երկրներէն Ինկիլիզները փախչելու և իրենք անտիկ պէս. այլ մտքերին բարձրովն աւաղակութիւն և յափշտակութիւն է:

Երեսն ամենայնիւ՝ Ինկիլիզները Ս'իստի վրայ հանդիստ և խաղաղ պիտի չի կրնան տիրել, կ'ըսէ Դաքոպի օրագիրը: Երեսն ըստին նայինք նէ՝ այն երկրները բնակող աղբիւրը յարմար տա ինքի մը կ'ըստանեն մէկ մեծ բան մը ընելու Ինկիլիզի գէտ. և Բեապուլի մէջ եղած գէտութիւնը որ մը չէնէ օր մը Երեսն գետին եղեքն ալ կրնայ ըլլալ, որ Ինկիլիզները ջարդուին Ս'իստիներուն ձեռքէն:

Երեսն Երեսն Երեսն, որ Ս'իստի զօրաց ընդհանուր հրամանատար էր, այն հրամանատարութեան հրաժարուած է, և փետրուարի մէջ ճամբայ ելած պիտի ըլլայ Ինկիլիզներու գաւառը համար:

ԱՅՊԱՅԻՆ

Երեսն շարժու Իւրիւտարու Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ դպրատան աշակերտաց ընկերութեան հանդէսը պատմելով նոյն հանգիստին մէջ խօսուած ճառը հրատարակել խաղաղացիք: Երեսն հրատարակելէն առաջ պատշաճ կը սեպեմք Սրբազան Պատրի

արքային գրած երկու նամակը հրատարակելու . որոնց մէկը գրեթէ քննութեան տակ յիշեալ դպրատան տնօրէն գիտնական տէր Յովհաննէս աւագ քահանային . և միւսը՝ քննութեան ետքը , նոյն դպրատան յառաջող իմութեանը անխնայ աշխատող իշխանական աշխատակա՛ն Նշան աղային , աշակերտաց յառաջագիւլ ըլլալուն համար ըստ արժանւոյն շնորհակալ ըլլալով : Այս շնորհակալութիւնս բոլոր աղքէն ալ ընելու կը պարտաւորի անոր և այնպիսիներուն , որ տեղ որ կան նէ : Այս նամակներէս ետքը յիշեալ աշխատակա՛ն աղային՝ Սրբազան հօրը գրած նամակին պատասխանը :

Բարեկամս Աւագ քահանայ :  
Միտք մը . ի Գրիգոր :

Չարիքաց ուրախութիւն պատճառեց մեր սրտին , այն ինչ լո՛ւնքնք ամենայն հաճութեամբ ոգւոյ , եթէ բարեկարգ ուսումնասիրող աշակերտաց վեցամեայ քննութեան հանդէսը այսօր պիտի ըլլայ Սրբոր Եկեղեցւոյ մէջ ամենայն շքեղութեամբ . ուստի կը փութամ ծանուցանել ձեր սիրելութեանը այսու գրութեամբս , որ բարեբաղդ աշխատակները ինչ որ ստիպէր ու գնացած են , զանոց անվերջ և անպակաս ներկայացնեն ամենայն արթնութեամբ : Ի լուր մեծապատիւ հանդիսականաց : Եւ թէպէտ մեծ փառք ունենիք և մեք ներկայ դռնը վերաւ այդ շքեղ հանդէսին մէջ , բայց ամենակարեւոր գործքեր պատահելով մեզ արգելեցանք . այլ ի վերայ այդ ամենայնի հոս մեր Սրբոր Եկեղեցւոյ մէջ ծանուցանելով այսօրվան ըլլալու քննութեան հանդէսը , մեր սրտին փառքը տեղը տարած եղանք , և բայց յայտնենք պարտաւոր համարեցինք զմեզ՝ մեր կողմանէ առաքել մեր հաւատաւրիմ փոխտնօրէն շնորհալոյր Թագեալ վարդապետը՝ այդ ուսումնական հանդէսին ներկայ գտնուելու , և բարեկարգութեամբ կարեւոր եղած ուսման միջոցները ի գործ դնելու համար տնօրէնութեանը Սրբապետը պարտաւոր համարեցինք անդամաց բարեկարգութեան ընկերութիւն սրբոյ խաչին որոնք մեզ ալ հաճելի են ըստ ամենայն մասին . ապա բարեգութիւն Աստուծոյ ընդ հալանեաւ ամենապարտաւոր աշխարհիկ պահելով պահպանելու զարգացող ընկերութեանը զարգացող , և զարգացող ամենապարտաւոր անդամաց զորին աղաւ կացուցէ յամենայն փառքից կենդանոյ , և ուսումնասիրող մանկանց առաւել ևս որութիւն մտաց շնորհեաց ամենապարտաւոր հոգեւոր իւրով ի պարճանա աղբի և ի փառս սրբոյ Եկեղեցւոյ :

Ռոշ լէր ի Տէր :

20 Ապրիլ 1847 :  
Ի Պատրիարքարան  
Ամենայն Հայոց  
Ի Պոլիս :  
Կոստանդնուպոլսոյ զատարար  
Մատթէոս  
Արքեպիսկոպոս :

Գերազնիւ ազգաւոր աղայ :  
Միտքեալ ի Գրիգոր Յիսուս :

Այն ինչ մեր կողմանէ գացող շնորհալոյր վարդապետներին իմացայ մեր բարեկամաւ դպրատան շնորհապատեւ աշակերտաց վեցամեայ քննութեան հանդէսին մեր պատուականաց համաձայն անվերջ ամենայն փառաւորութեամբ կատարվել , և մանաւանդ նոյն ուսումնասիրող աշակերտաց արձակ համարձակ պատասխաններ տալով , իրենց ամեն մէկ ստիպել բաներուն մէջ զարմանալի յառաջողութիւնն ընդ տարեկան , իրարէ չափազանց զմայլեցայ . ու այսքան այդ դպրոցին յառաջողութեամբ ծաղկելը արգարեւ ձեր բարեկարգութեան ընկերութեան արդիւնքն է . և մանաւանդ ձեր զարգացողութեան ու ուսումնասիրութեան յատուկ պատուին է . փառնորդ իմ սրտին շնորհակալութիւնը ու ուրախութեան նշանները յայտնելու համար փութացայ այսու համառօտագործ օրհնութեան գրութեամբս առաւել արձար , ծոման տալ ձեր ազգասիրութեան եռանդնաւ հոգւոյն , և միանգամայն քաջակրօնութեան համայն ընկերութեան մանաւանդ ներքին գործոց տնօրէնելու բարեկարգութեան Ծօհաննէս աւագ քահանայի սուրբ խաչ եկեղեցւոյ , որպէսզի զուգործեալ և յարապետ ջանասիրութեամբ միշտ ի գործ դնեն ձեր ազգագրաւ ուսումնական միջոցները յառաւել զարգացուն ուսումնասիրող մանկանցին ի փառս Աստուծոյ և ի պարճանա աղբի Արաման : Մենք ալ յարապետ բարեկարգութեան եւս բարձրեալն Աստուծոյ . որ իւր ամենակարգող պաշտպանութիւնը ու հովանաւորութիւնը միշտ և համապալ ախտէ տարածէ ձեր ամենապարտաւոր ընկերութեանը վերայ ամեն կերպ փառանքներ աղաւ կայուցանելով , և ձեր ամենապատուական սիրելութեան ալ արեւշատութի պարգեւէ ի ցնծութիւն սրտի մերոյ :

21 Ապրիլ 1847 :  
Ի Պատրիարքարան  
Ամենայն Հայոց  
Ի Պոլիս :  
Կոստանդնուպոլսոյ զատարար  
Մատթէոս  
Արքեպիսկոպոս :

Բարձր սրբազան և բարեկամ ձորէ հոգեւորի սրբոյ աշխարհապետ խորին յարգանք :

Այս 21 ին նուազագուրդ յարգապատիւ նամակը երախտապարտ սրտի ընթերցող , որով յայտնի ցուցուցած ըլլալով մեզի աղբի բոլոր դպրոցներուն յառաջողութեանը համար ունեցած ազգաւոր քաջան ինտելիգ յատկապէս մեր դպրոցի վրայ ալ ունենալով , մէկ ինքնաբերական ի հոգի և ի սրտ : Արարչեական նուազագուրդ անբաւական կը ծանոթանալ զիս այս դպրոցի յառաջողութեանը աշխատելու , այլ միշտ տեղւոյն ընկերութեան բոլոր անդիւն և ինքն սիրելի սնդանց գործակցութեամբ . ուստի ձեր տնօրէնութեանը ինքն ուղղած նամակը միանգամայն ընկերութեան ալ ուղղածի պէս համարելով ինչ պէս անանկ ըլլալ միտքն ալ քաջ յայտնի է , սիրելի ընկերներու ալ կողմայն , որոնք կրկնապատիկ քաջակրօնական ձեր հայրական ինտելիգ և ուսումնասիրող օրհնութիւնը իրենց օգնական ծանցալով , ուստի անանկ ալ նուազագուրդ երախտապարտ սրտի բարեւոր շնորհակալութիւններ կը մատուցանեն բարձր Սրբազնութեանը և համապալ նոյն հայրական ինտելիգ . և օրհնութեանը կարող կը մնան անձկանք :

22 Ապրիլ 1847 :  
Յիւսիւստի :  
Մեծ ընդհանուր տեսակ  
Ամենայնայն Եւ ամենա  
հմուտ մտաւոր  
Նշան փիլիսոփայ :

— Գերապատիւ Տիւղեան Յակոբ չէլչիւն առաջնութեան պատճառաւ Աւստրիոյ երթալու կը ցանկայ , վեհապետ . Արքայն ալ հրաման ըրաւ որ նոր ըստակներուն բարեկարգութեանը վրայով ըրած ջանքին և քաջած աշխատութեանը փոխարէն պատուելոյ նշան մըն ալ կրկին շնորհուի :

Երբոր գերապատիւ Տիւղեան Յակոբ չէլչիւն իւր երկրասարգութեանը՝ երբորդ Սուլթան Սելիմ

մին հրամանաւ Փարիզ գնաց ուսման համար նէ այս թագաւորէն ըստ հին սովորութեան կարգ կիրաւորեն կոչուած պատուելոյ նշան ալ շնորհուեցաւ իրեն , հիմա ուղևորան Վարդապետ Սեփիւր խանը հրաման ըրաւ որ այն պատուելոյ նշանն ալ կրելու աղաւտութիւն ունենայ :

— Օրագիրներուն օգուտը կարծեմք թէ չեղիտ յողմարդ իսկաւ քիչ մնացած է : Ասիկայ գիտնալն ալ մէկ կատարելութեան մը՝ և կրթութեան մէջ առաջ գացած ըլլալու նշան է . անոր համար մէկ աղբի մը մէջ օրագիրներուն շատնալը ուրախութեամբ մը կրնայ ըլլալ ազգաւոր սրտի . և երբ առաջնաց հաստատուած օրագիր մը հրատարակուելէն դադարի նէ ցաւ կուտայ , որովհետեւ մէկը աղեկութեան մէջ առաջ կրթութեան՝ և միւսը ետ դարձելու նշան է : Այլ մարդ մը իր միտքը մշակելու և տեղեկութիւն ստանալու համար գիրք մը առնէ նէ՝ թէ որ ճշմարտագէտ իր միտքը մշակելու կ'աղէ նէ՝ մէկ գիրք մը տալ , անկէց առելին թիւ պիտի ընեմ չըսեր . քանզի գրքին մէկին մէջ գտածը մէկտային մէջ չի գտնուիր . կամ՝ մի և նոյն բանը ալ և ալ տեղ գտնուի ալ նէ՝ մէկ զուգուածքով չի գտնուիր . և այս տարբերութիւններու վրայ գիտութեան ընթերցումը որ մարդու միտքը կը լուսաւորի : Օրագիրներն ալ տարբեր են : Ամեն մէկ օրագրի հրատարակելու մէկ մէկ գրութիւն ունի , միւսն մէկ օրագիր մը առնել կարգաւ իր միտքը միտակ անոր գրութեանը յարմարել և որպէս թէ աւանդ հայրական ընել է : Եւստիանիոս երեւելի դէպքերուն վրայ ամեն մէկ օրագիր մէկ մէկ կերպ կը գրէ . պատմութիւնը նոյնը պահելով՝ պատմելուն եղանակը տարբեր կ'ըլլայ . կարգապահ պիտի գտնուի՝ դատելին երկուք ըլլալու է որ գտան , միայն մէկ հատի վրայ գտնուած ըլլալը , ըլլայ ալ նէ՝ կամ՝ գրողին գտնուածին պէս պիտի գտան , կամ՝ ուրիշ կերպ գտնուածին ընել նէ՝ իր գտնուածը պատճառը պիտի չի կրնայ ցրցնել . որովհետեւ գտնուած մէկ կողմը կարգապահ ըլլայ նէ՝ միւս կողմը նախադաշարումը կ'ըլլայ , որ պատճառ չունի :

Այս համար ուրախութեամբ կ'աւետեմք ուղղափառ ընթերցողներու , որ Վիեննայի պաշտպան սուրբ Աստուածածնի վանքին Սիսիլիանի իմաստուն վարդապետները մէկ նոր օրագրի մը յայտարարութիւն , և փորձեց համար թերթ մըն ալ օրագիր հանեցին Աւագ անունով , որուն կանոնաւոր շարունակութիւնը պիտի սկսնի յունիս ամսոյն 29 (17) օրէն , և շարունակ անգամ մը պիտի ելնէ , թէ որ բաւական ստորագրող գտնեն նէ : Այլ յուսումնաւորութեանը որ բաւականն ալ աւելի ստորագրող գտնուին . որպէս զի այն իմաստուն մարդոց փորձը յաջողի , և առաջարկութիւնը չի խափանի : Հիմապատեւ ստորագրողը մինչեւ յունիս 60 զուգուած պիտի վճարէ . տարեկան ստորագրութիւնը 120 զուգուած յունիսի պիտի ըլլայ : Կոստանդնուպոլսոյ և Օսմանիոյ իւրիւրեւեռ օրագիրներուն ծանուցում ծախքը՝ օրագիրը հրատարակող ներքին վրայ է . ուրիշ երկրներու ուղղող գտնուի նէ՝ յիշեալ երկու քաղաքներուն մէկէն բերել կրնան տույ , ծախքը իրենք քաջելով :

Արարչեական օրագիրը ալ և ալ աղբոյ և տեղութեանց վրայ կը խօսի , և այն տեղութեանց տեղը և աղբերին և կատարարութեան եղանակին և հին պատմութիւններին և ուրիշ հարկաւոր բաներ կան որ գիտնալ պէտք է , և մեր լեզուին մէջ տալու ևս անհրաժեշտ անհրաժեշտ վրայ գիրք մը ելած չէ . ուստի Վիեննայի Սիսիլիանի միաբաններէն Հ . Պէլանդ Յովհաննէան բաղմահման վարդապետը Սիսիլիանի փոխ-թիւնայ անունով գիրք մը չեւան և տպած է գրաւոր . որուն մէջ պէտք եղած տեղեկութիւնները ամենն ալ կը գտնուին : Այս պատուական գրքին միայն առաջին հատորն ալ պարգրութիւնը ըմբռնած է :

### ՕՐԱԿԱՐԳՆԵՐՆ ԻՌԻՆԵՐ

Արարչական : Պ . Հենտ տոտղաբաշխը առկէց առաջ մէկ գիտաւոր մը տեսած ըլլալով իրեն այնպէս երեւցաւ որ պարբերական ընթացքը հաշիւներով գտնուած գիտաւորներուն կարգը կրնայ մանել . և որովհետեւ մինչեւ հիմա վեց հատ գիտաւորի ընթացքի պարբերական ժամանակ միայն ծանցուած է , ասով եօթն պիտի ըլլար : Պ . Իվան Վիարսո տար պարբերական ընթացքը հաշիւի առաւ , և ան հաշիւներէն առնելով իմացուց թէ քանի տարին անգամ մը այս գիտաւորը պիտի տեսնուի . և հաշիւը ճիշդ էր , թէ որ պարբերական ընթացքը միակերպ ըլլալը ստուգվելու է : Իսկ ետեւէ ետեւ եղած պարզութիւնները սպարան կրցան իմացնել որ միակերպ պարբերական ընթացք չու-

նի , որով ասիկայ վերագարծը ծանցուած գիտաւորներուն կարգէն դուրս մնաց . հիմա այն գիտաւորները վեց են . ինչպէս որ ասիկայ տեսնուելէն առաջ ալ վեց էին :

— Սիսիլիան : Այդպիսի օրագիրը քանի մը հաղաւորաւ գիրքերու մեղապարհ ծախվելը կը պատմէ . որոնց մէջէն ֆրանսէի օրագիրը յետագայ հաստատուած առաւ է : Ուրիշ գիրքերուն հետ Սիսիլիանի աստուածաշունչի առաջին տպագրութիւնը կար , Սիսիլիան քաղաքը կուգեմեմերիկ տպարանը տպւած , ի թուին 1450 — 1455 : Կուգեմեմերիկ համար շատերը կ'ըսեն որ տպագրութեան աւրուեստին հիմնական կերպին , այսինքն՝ շարժական գրքով գիրք տպելուն հնարուն է : Այնչէց առաջ տպագրութիւն կար ալ նէ՝ տպելու բանը մէկ կտոր տախտակի վրայ կը փորագրեն , և անով կը տպեն , ինչպէս որ չինացւոյ գիրքերը մինչեւ հիմա ասանկ կը տպուին . որ շատ գիտաւոր կ'ըլլայ . և գիրքը տպուելը լոմբինային ետքը այն տախտակը անօգուտ կ'ըլլայ : Հարմարեալ գրքով ալ քիչ բերանը տրուած գիրքերուն մէջ երեւելին այս գիրքն է . որ սովորաբար պիտի ծախվի : Այս գիրքն 400 էրն ոսկիի մեղապի գրին . և ուղղութեան մէջ բաւական վեճ ըլլալէն ետքը՝ հիւսիսային Սիսիլիայի Ուաշինգթոն քաղաքի թանգարանին համար առին 500 լիւրս սրբելին ( 55000 զուգուած ) վճարելով : Այստեղ առաւաշունչի այս առաջին Սիսիլիանի տպագրութիւնը հիմա ամենը 14 հատ կը գտնուի . և այս անգամի ծախուածն ալ շատ մաքուր պահուած էր : Այլ ուրիշ օրինակ մը՝ անշարժ գրով տպուած՝ չինացւոյ տպագրութեան ձեւով , որ կ'ըսին պիտի ծախվի : Զեմալի , գերմանիայի աղբարաններուն աստուածաշունչը , 110 լիւրս սրբելին ( 11000 զուգուած ) զին տալով ամերիկայիք՝ նոյն թանգարանին համար ծախու առին :

### ԱՌԵՒՏԵՐԱԿՆ

26 ԱՊՐԻԼ 1847

Ստակի գիները :

|         |               |
|---------|---------------|
| Ի ծոռա  | 108 1/4 — 109 |
| Սարսիկա | 170 1/2 — 170 |
| Թրքա    | 442 — 440     |

Այնչէն : Այս տեղ գրեթէ գիտաւոր գործ մը չեղաւ ցորենի վրայ , ընդ անուամբ եղած գիները ասանք են : Կարծր ցորեն զուգուած 80 . մարացորեն 60 . գարի 30 . Պոլսոյ չորս քիւնէն այս տեղը մէկ քիւնէն ըլլալով :

Սիսիլիան 23 ապրիլ : Սարսիկայի չոգեմեմերիկ լուր կ'ստատեմք ձեթին վրայով : Ձեթին գիները հիմա ասանք են 185 զուգուած 190 զուգուած խանթարը : Այլալը 177 էն 180 ի առնող կայ մինչեւ նաւը ծախքն աղաւ :

Առաւ 24 ապրիլ : Պոլսոյ ցորենին ինչնալուն լուրը հա հասնելուն պէս , նաւու վարձը մէկ մը իւր կայն ինքու , ետքը ցորենն ալ սկսեց ինչնալ . մինչեւ 65 էն 70 առնող եղաւ այս տեղը քիւնէն :

Ցորենը մէկէն ի մէկ ասանկ ինչնալովը հաւատարմի մը չէր կրնար որաշել մինչեւ նոր ցորենին ժամանակը , մանաւանդ որ Սիսիլիան և տաճկապետները շատ բարեկարգ վիճակի մէջ են :

Եգիպտոս 19 ապրիլ : Եգիպտոսէն եկած լուրերուն նայելով բոլոր ուտելիքներուն գիները իսկոյն ինչնալուն՝ գիներն ալ ինչ են չեմք կրնար բաւ որովհետեւ առուծախը չիկայ :

Բամպակները աղէկ կը ծախուին կոր ուստի գիներն ալ քիչ մը բարձրացաւ :

Ինչպէս որ ցորենին ինչնալը բամպակին ելալուն պատճառ կրնայ կոր ըլլալ նէ , անանկ ալ մեծ տոքսին ելալուն պատճառ պիտի ըլլա տեղի կառ կած չունիմք :

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿԻՉԻ ԼՐԱԳՐԻՍ

Յոն . Պր . Տէր Լրա . Չափա :

Սիսիլիան Լրա :

Ի Պալի նոր խան :

### ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՅՈՒՄ

Ի ՏԱՐԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻԻՀԵՆՏՍՏԵԱՆ